

ФУНКЦЫЯНАВАННЕ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ ВА ЁМОВАХ ІНФАРМАТЫЗАЦЫІ ГРАМАДСТВА

АСАБЛІВАСЦІ КАМП'ЮТАРНАГА ПЕРАКЛАДУ НАВУКОВЫХ ТЭКСТАЎ З РУСКАЙ МОВЫ НА БЕЛАРУСКУЮ

Кацап В.А., Ложэчнік С.А.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Пятрова Н.Я. – к.філал.н., дацэнт

У артыкуле разглядаецца спецыфіка камп'ютарнага перакладу навуковых тэкстаў з рускай мовы на беларускую. Узгадваецца гісторыя машыннага перакладу, вызначаюцца вартасці і недахопы перакладаў, зробленых пры дапамозе камп'ютарных праграм. Фармулююцца асноўныя правілы выканання перакладу навуковых тэкстаў з рускай мовы на беларускую, выкарыстоўваючы праграмныя прадукты і анлайн-перакладчыкі.

Слова «пераклад» мае шэраг значэнняў:

– від моўнага пасрэдняства (міжмоўнай камунікацыі), пры якім інфармацыя на адной мове перадаецца іншай мовай;

– род інтэлектуальна-творчай дзейнасці;

– непасрэдна працэс, акт узнаўлення інфармацыі на адной мове сродкамі іншай мовы [1].

Мэта перакладу перадаць змест іншамоўнай інфармацыі тым, хто не здольны ўспрымаць яе ў арыгінале.

Існуюць розныя віды перакладу. Напрыклад, у залежнасці ад матэрыялу, які перакладаецца, вучоныя-лінгвісты называюць такія віды перакладу, як навуковы, юрыдычны (справаводчы), грамадска-палітычны, літаратурна-мастацкі. Сапраўды, такая класіфікацыя правамерна, паколькі жанрава-стылёвыя асаблівасці тэкстаў патрабуюць пэўных спецыфічных адметнасцей у перакладзе. Калі літаратурна-мастацкі пераклад вызначаецца вобразнасцю, дапускае «перакладчыцкія вольнасці», то пераклад навуковы ці юрыдычны патрабуе дакладнасці. Акрамя гэтага навуковы пераклад адрозніваецца ад мастацкага перакладу ўжываннем слоў і тэрмінаў: словы адной і той жа мовы могуць мець адно значэнне ў лексіцы агульнага ўжывання і зусім іншы сэнс у навуковай лексіцы, і гэта стварае цяжкасці перакладу [2].

У наш час інфарматызацыі грамадства з'явіўся такі від перакладу, як машынны, ці камп'ютарны. Гэта працэс перакладу тэкстаў з адной натуральнай мовы на іншую цалкам спецыяльнай камп'ютарнай праграмай. Таксама пад машынным перакладам у навуковай літаратуры прымаецца кірунак навуковых даследаванняў, звязаных са стварэннем такіх сістэм [3].

Упершыню машынны пераклад быў прапанаваны 7 студзеня 1954 года ў штаб-кватэры карпарацыі IBM у Нью-Ёрку на так званым «Джорджтаўнскім эксперыменце». Паспяхова быў прадэманстраваны цалкам аўтаматычны пераклад з рускай мовы на англійскую. У слоўніку было ўсяго 250 слоў і 6 правілаў, таму сістэма магла перакласці толькі некалькі самых простых выказаў. Але мэтай такой працы стала прыцягненне ўвагі да машыннага перакладу і дэманстрацыя яго перспектывнасці [4].

Сёння існуюць розныя праграмныя прадукты і анлайн-перакладчыкі, якія адносяцца да галіны так званага машыннага (аўтаматызаванага) перакладу. Напрыклад, гэта Яндэкс Перакладчык, Google Translate, ПРОМТ, Babylon і Белазар.

Звернемся да тэхнічнага боку функцыянавання такіх праграм-перакладчыкаў. Так, кожная сістэма аўтаматычнага перакладу мае мадэль перакладу – «слоўнік», у якім для ўсіх слоў і выказаў на адной мове пералічаны магчымыя варыянты перакладу на іншую мову з указаннем верагоднасці. Непасрэдна перакладам займаецца дэкодар – алгарытм, які праводзіць аналіз тэксту і для кожнага слова падбірае ўсе варыянты перакладу, упарадкаўваючы іх па змяншэнні верагоднасці. Затым усе атрыманыя варыянты дэкодар ацэньвае з дапамогай мадэлі мовы на частату ўжывання і выбірае прапанову з найлепшым спалучэннем верагоднасці і частаты. Такім чынам атрымліваецца максімальна набліжаны пераклад тэксту, але без удзелу асабы чалавека, на нашу думку, будзе з'яўляцца зўная колькасць памылак усё роўна, бо немагчыма машыне дакладна перадаць сутнасць тэксту ў выпадку, калі большасць слоў у мове мнагазначныя. Па гэтай прычыне камп'ютарны пераклад прадугледжвае наступныя формы ўзаемадзеяння ЭВМ і чалавека:

– з пострэдагаваннем, калі зыходны тэкст перакладаецца машынай, а чалавек рэдагуе атрыманы вынік;

– з прадрэдагаваннем, калі спачатку чалавек перапрацоўвае тэкст да наступнай апрацоўкі машынай. Пры гэтым тэкст максімальна спрашчаецца, складаныя словы замяняюцца сінонімамі і інш.;

– з інтэррэдагаваннем, калі зыходны тэкст перакладаецца машынай, але пры гэтым чалавек ўмешваецца ў яе працу і карэктуюе цяжкія моманты [5].

На нашу думку, перакладаючы навуковы тэкст, неабходна прытрымлівацца машыннага перакладу з інтэррэдагаваннем, паколькі такі пераклад дакладны і замяняць складаныя словы або скарачаць тэкст нельга.

Машынны пераклад мае перавагі і недахопы. Так, асноўнай вартасцю камп'ютарнага перакладу над звычайным з'яўляецца высокая хуткасць перакладу. Перакладчыку патрабуецца мала часу, няма патрэбы гартаць слоўнік. Даступнасць – яшчэ адна перавага машыннага перакладу. Кожны, хто мае доступ да сеткі можа лёгка выканаць (атрымаць) пераклад. Даследчыкі называюць і такую перавагу аўтаматызаванага перакладу, як універсальнасць. Машынны перакладчыкі звычайна могуць перакладаць тэкст практычна з любой мовы на любую іншую мову. Прафесійны перакладчыкі часцей за ўсё спецыялізуюцца на адной або некалькіх мовах.

Асноўны недахоп машыннага перакладу – гэта нізкая якасць перакладу. Асабліва гэта датычыць навуковых тэкстаў. Сэрвісы аўтаматычнага перакладу ў большасці сваёй перакладаюць тэкст даслоўна, без разумення інфармацыі, не ўлічваюць кантэкст. Таксама камп'ютар дапускае шматлікія граматычныя памылкі. Так, напрыклад, у рускай мове ёсць слова *трактаваць*, а ў беларускай – *трактаваць*. Апошнее перакладаецца на рускую мову як *частаваць*, тады як рускае *трактаваць* у перакладзе на беларускую гучыць як *тлумачыць*. Яшчэ прыклад, звязаны з ужываннем слова *трус*, якое ў перакладзе з беларускай мовы азначае *кролік*. Рускаму слову *трус* у беларускай мове адпавядае слова *баязлівец*. Разам з тым машына гэтыя словы перакладае недарэчна.

Каб дамагчыся больш карэктнага перакладу пры выкарыстанні сэрвісаў машыннага перакладу, прапануем прытрымлівацца наступных правілаў:

- 1) прачытайце ўдумліва тэкст, пастарайцеся добра зразумець яго сэнс;
- 2) прааналізуйце тэкст і вызначце характэрныя для гэтага тыпу тэксту элементы (моўныя і зместавыя), якія патрабуюць абавязковай перадачы ў перакладзе (кніжныя словы, навуковыя тэрміны, структурныя адзінкі навуковага выкладу, лагічна правільны парадак слоў і інш.);
- 3) выявіце граматычныя асаблівасці тэксту. Асаблівую ўвагу звярніце на шырокае выкарыстанне ў навуковым стылі рускай мовы дзеепрыметнікаў цяперашняга часу, кароткай формы дзеепрыметнікаў залежнага стану мужчынскага роду, зваротных дзеепрыметнікаў. Такія формы не выкарыстоўваюцца ў беларускай мове. Падумайце, якімі сінтаксічнымі сінанімічнымі канструкцыямі можна замяніць гэтыя формы дзеепрыметнікаў, калі камп'ютар зробіць памылку.
- 4) наколькі магчыма, спрасціце навуковы тэкст, замяняючы складаныя і мнагазначныя словы сінонімамі;
- 5) абавязкова праверце тэкст, які пераклала машына.

Такім чынам, машынны пераклад дазваляе вельмі хутка выканаць пераклад навуковага тэксту з рускай мовы на беларускую, але не здольны выканаць дакладны і беспамылковы пераклад і замяніць цалкам чалавека. Лічым, што аўтаматызаваны пераклад трэба актыўна выкарыстоўваць у розных сферах жыцця грамадства, але чалавек павінен абавязкова правяраць і карэктаваць працу машыны, каб пазбегнуць недакладнай перадачы зместу навуковага тэксту, а таксама розных граматычных памылак.

Спіс выкарыстаных крыніц:

2. Чарота, І.А. Тэорыя і практыка мастацкага перакладу / І.А. Чарота. – Мінск : БДУ, 2010. – С. 4.
3. Тэхнічны пераклад [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: https://be.wikipedia.org/wiki/Тэхнічны_пераклад. – Дата доступу: 05.03.2019.
4. Машынны пераклад [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: http://be.wikipedia.nom.im/wiki/Машынны_пераклад. – Дата доступу: 02.03.2015.
5. Машынны пераклад [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://linguis.net/machine-translation/>. – Дата доступу 23.09.2015.
6. Удзел чалавека ў машынным перакладзе [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: https://studbooks.net/2141906/informatika/uchastie_cheloveka_mashinnom_perevode. – Дата доступу 23.09.2015.

АСАБЛІВАСЦІ БЕЛАРУСКАЙ ІНТЭРНЭТ-ТЭРМІНАЛОГІІ

Богуш А.С., Данілаў В.А., Томчык Я.М.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Пятрова Н.Я. – к.філал.н., дацэнт

Развіццё інфармацыйных тэхналогій і вылічальнай тэхнікі выклікала ўзнікненне новых лінгвістычных напрамкаў у рэчышчы камп'ютарнай лінгвістыкі. Тэрміны, звязаныя з сеткай Інтэрнэт, як значная частка камп'ютарнай тэрміналогіі набываюць